

Zpráva ze služební cesty do SRN

Místo:

Berlín, Bundesarchiv Berlin a Landesarchiv Berlin

Termín cesty:

15. – 20. 2. 2009

Účel cesty:

Archivní výzkum k problematice nuceného pracovního nasazení Čechů z Protektorátu Čechy a Morava v Říši

(Uskutečněno v rámci projektu „Zwangseinsatz der tschechischen Bevölkerung des Protektorats Böhmen und Mähren in der Zeit der NS-Besatzung“- řeš. dr. Kokošková, dr. Pažout, Mgr. Sedláková)

Účastníci cesty:

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D. a Mgr. Monika Sedláková, pracovníci 3. oddělení Národního archivu

Zprávu podávají:

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D. a Mgr. Monika Sedláková

Datum vyhotovení:

5. března 2009

Podpis ředitelky archivu:

Část všeobecná

Služební cestu jsme zahájili dne 15. února 2009 v 8.40 hodin v Praze na nádraží Holešovice (M.Sedláková) a 8.38 na nádraží v Liberci (J.Pažout). Do vlaku EC 176, který vyjel z Prahy, přistoupil J. Pažout v Drážďanech-Novém Městě v 11.12 hod. Do Berlína na nádraží Südkreuz jsme dorazili společně ve 13.10 hodin.

Ubytovali jsme se v předem objednaném apartmánu v Berlíně-Kreuzberg (Eylauer Str. 25).

Hlavním programem našeho pobytu v Berlíně byl archivní výzkum k projektu „Zwangseinsatz der tschechischen Bevölkerung des Protektorats Böhmen und Mähren in der Zeit der NS-Besatzung“, jehož řešiteli jsme spolu s dr. Kokoškovou od září 2008 a jenž je financován německou nadací „Erinnerung, Verantwortung und Zukunft“.

Z Berlína jsme odjeli v pátek 20. února ve 14.35 hodin vlakem EC 379, přičemž J. Pažout přestupoval opět v Drážďanech do vlaku směřujícího do Liberce. Na holešovické nádraží v Praze a na nádraží v Liberci jsme dorazili téměř ve stejnou dobu cca v 19.20 hod.

Část odborná

Výzkum k problematice nuceného pracovního nasazení Čechů z Protektorátu Čechy a Morava v Říši v období německé okupace jsme provedli ve dvou berlínských archivech – ve Spolkovém archivu v Berlíně-Lichterfelde (Bundesarchiv Berlin-Lichterfelde) a v Zemském archivu Berlín (Landesarchiv Berlin).

Spolkový archiv spravuje mimo jiné písemnosti nejvyšších říšských úřadů z let 1933 až 1945, které nemohou být v heuristice k danému tématu opomenuty. Prostudovali jsme inventáře a materiály zejména následujících archivních fondů: Říšské ministerstvo práce (Reichsarbeitsministerium), Stranická kancelář NSDAP (Parteikanzlei der NSDAP), Pověřenec pro čtyřletý plán (Beauftragter für den Vierjahresplan), Říšské ministerstvo pro zbrojení a válečnou výrobu (Reichsministerium für Rüstung und Kriegsproduktion), Říšské ministerstvo hospodářství (Reichswirtschaftsministerium). Museli jsme projít poměrně velké množství dokumentů v papírové formě i na mikrofiších a mikrofilmech, většina z nich

se však bohužel týkala spíše obecnějších otázek pracovního uplatnění cizinců v Německé říši. Jen malá část se vztahuje k českým dělníkům, k jejich pracovním a životním podmínkách. Za zmínku stojí např. pokyny generálního zmocněnce pro pracovní nasazení o potírání případů porušování pracovní smlouvy protektorátními příslušníky z roku 1943 či jeho pokyn o mzdových podmínkách protektorátních příslušníků ročníku 1924 z roku 1944, které jsou součástí fondu Říšské ministerstvo práce.

S ohledem na množství získaných dokumentů bylo přínosnější studium tištěných nařízení a pokynů říšských úřadů týkajících se pracovního nasazení, které spravuje knihovna nadace Archiv stran a masových organizací NDR (Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR), která je samostatnou součástí Spolkového archivu a sídlí také v Berlíně-Lichterfelde. Jde především o tyto tiskoviny: Reichsarbeitsblatt, Der Arbeitseinsatz im Deutschen Reich (tento věstník obsahoval též řadu statistických přehledů uvádějících i počty protektorátních příslušníků pracujících na území Říše), Runderlasse für die Arbeitseinsatz-, Reichstreuhänder- und Gewerbeaufsichtsverwaltung.

Druhým archivem, v němž jsme provedli výzkum, byl Zemský archiv Berlin. Již na základě korespondence s pracovníkem tohoto archivu, dr. Klausem Dettmerem, jsme se dověděli o existenci zvláštního inventáře k materiálům o nuceném pracovním nasazení uloženým v tomto archivu (Quellen zur Geschichte der Zwangsarbeit im Landesarchiv Berlin, vyd. 2000). Za pomoci tohoto inventáře jsme si vytypovali a objednali písemnosti, jejichž regist odkazoval na práci Čechů v Německu, nebo se jevil jiným způsobem zajímavý. Mezi nimi, a to ve fondu AEG Berlin, se objevili např. osobní spisy českých zaměstnanců tohoto berlínského podniku. Díky vstřícnému přijetí a konzultaci s kolegyní dr. Dettmera, paní Welzing-Bräutigam, jsme získali informace s databází soudních a vězeňských spisů odkazující na spisy protektorátních příslušníků pracujících v berlínských podnicích. Výběrově jsme prostudovali některé z těchto spisů, které pocházejí např. z fondu Úřední soud Berlín (Amtsgericht Berlin) či z fondů jednotlivých berlínských věznic (Plötzensee, Spandau, Tegel). Častým deliktem stíhaných Čechů, většinou pracujících v Říši již od roku 1939 či 1940, byla krádež jídla, oblečení a dalších věcí patřících ostatním dělníkům v ubytovacích táborech. Z relevantních materiálů prostudovaných v obou archivech jsme vyhotovili kopie (v případě mikrofiší a mikrofilmů), nebo jsme si jejich reprodukce objednali.

Během našeho pobytu v Berlíně jsme navštívili také výstavu „Totálně nasazení. Nucená práce českého obyvatelstva pro třetí říši“, která představuje upravenou německou verzi putovní výstavy připravenou pracovníky Česko-německého fondu budoucnosti na základě výstavy pořádané v Národním archivu v roce 2004. Pracovníci Česko-německého

fondu budoucnosti tuto výstavu připravili ve spolupráci s Dokumentačním centrem nucené práce v Berlíně-Schöneeweide při nadaci Topografie teroru (Dokumentationszentrum NS-Zwangsarbeit Berlin-Schöneeweide der Stiftung Topographie des Terrors) a je umístěna v areálu dokumentačního centra v Berlíně-Schöneeweide, kde se původně nacházel jeden z ubytovacích táborů pro nuceně nasazené v Berlíně.

Závěr

Výzkum v berlínském spolkovém a zemském archivu nám přinesl několik zajímavých dokumentů, které se stanou součástí připravované vědecké edice k nucené práci českého obyvatelstva protektorátu v Německu. Část z nich bude použita i pro plánovanou internetovou výstavu na webových stránkách Národního archivu. Dá se ovšem předpokládat, že některé relevantní prameny se nepodařilo dohledat, což je zřejmě zejména důsledek nedokonalosti řady archivních pomůcek zpřístupňujících fondy Spolkového archivu.

Pro další studium v Berlíně a obecně ve Spolkové republice se jeví jako důležité kontaktovat pracovníky výše zmiňovaného Dokumentačního centra v Berlíně-Schöneeweide, které archivuje rovněž materiály zajímavé pro náš projekt. Přínosný by mohl být i výzkum v Braniborském zemském archivu v Postupimi.